

Ordeifer l'historigrafia dat ei aunc duas autras funtaunas contemporanas da quella campagna. Ina da quellas ei ina poesia da laud per Drusus, ch'Augustus ha fatg far il scribent Horaz (65-8 a.C.). Il bia da quei che quella poesia cuntegn, ei stereotic. Mo ils numns dils pievels rets 'Breuni' e 'Genauni', che Drusus ha victorisau sper Innsbruck, ein in'informaziun specifica da quella campagna. L'otra funtauna fuss lu pli interessanta, numnadamein ina inscripziun gigantesca a La Turbie, sin in plaun 500 meters sur Monaco siado, pia agl ur vest dallas Alps. Quella inscripziun fa part d'in grond monument, numnaus Tropaeum Alpium, "monument da victoria dallas Alps", ch'il senat roman ha schau ereger en honor dalla victoria d'Augustus sur dils pievels dallas Alps. Il monument era oriundamein 50 m aults e steva sin in sochel quadratic da 38 m ladezia. El era sper la via da l'Italia en Spagna, era denton era veseivels fetg bein dil port da Monaco ano. Sil sochel steva la pli gronda inscripziun latina, quei che pertucca ils meters quadrats, enconuschenta tochen uss. L'inscripziun cunteneva ils numns da 45 pievels dallas Alps ch'eran vegni suttameis als Romans. Buc tut quels pievels ein vegni suttameis 15 a.C.; in pulit diember da quels dallas Alps dil vest, sco la Val d'Aosta ed il Valleis, eran gia vegni suttameis pli baul. El temps medieval ei il monument vegnius duvraus sco garvera per baghegiar auters baghetgs, mo empau ei tuttina aunc semantenu, sco quei ch'ins vesa sin la fotografia en wikipedia (https://de.wikipedia.org/wiki/Tropaeum_Alpium). L'inscripziun era denton rutta en ca. 200 tocs. Ils biars tocs ein denton puspei vegni anflai, e l'inscripziun ei vegnida reconstruida sin basa d'in text da Plinius (24-79 s.C.), ch'ei era d'anflar en wikipedia el liug citau. Il text da Plinius se basa segir sigl original da l'inscripziun, ei denton buc ina copia exacta da quella inscripziun; in ni l'auter pievel eis el sursiglius, ed in ni l'auter ha el buc scret giu dil tut correct. Ei duei lu era aunc esser restau dabia tocs cun rests da bustabs suenter la reconstrucziun da l'inscripziun sin basa dil text da Plinius, quei che muossa, che quel ei buc gest fetg exacts.

L'inscripziun numna 45 pievels dallas Alps ch'ei vegni suttameis durant igl imperi d'Augustus. Ina idea dalla grondezia da quels pievels san ins far sin basa da certas indicaziuns ch'ins sa controllar sin basa dad auters texts. Pil Valleis vegn p.ex. indicau 4 pievels. Gest pieveluns sa ei pia buc esser stau. Cunquei ch'ei setracta d'ina inscripziun uffiziala da dimensiun enorma, suppon'ins, ch'ils numns da quels pievels seigien indicai sin ella en ina successiun logica, e buc semplamein crusch e travers. Sin basa da quella supposiziun han ins lu era empruau da trer conclusiuns pertuccont il decuors dalla campagna da Drusus e Tiberius. Ils pievels numnai tier Plinius che savessen aunc ver da far il pli tgunsch enzatgei cul Grischun ein il suandonts quater: **Rugusci**, **Suanetes**, **Calucones**, **Brixentes**. Il davos da quels pievels selai localisar cun segirtad; ils 'Brixentes' ein quels da **Bregenz** giu sper il lag da Constanza. Il secund pievel en quella retscha, ch'ins **crei** da saver localisar, ein ils 'Suanetes', ch'ins localisescha pervia dil num 'Savognin' resp. **Suagning** en sia varianta romontscha, a Surmeir. Schebein quei constat ni buc, ei in'otra damonda; teoreticamein pusseivel fuss ei forsa gest aunc. Lu stuessen ils 'Calucones' esser denter Savognin e Bregenz. Il pli tgunsch vegn lu forsa aunc **Cuera** en damonda sco liug per lezs; bia auters pievels vegn ei strusch a ver dau denter Savognin e Cuera. Lu restass per ils 'Rugusci' nuot auter che l'**Engiadin'aulta**; ils Bergagliots han gia num da quei temps Bergalei, vegnan pia buc en damonda. Il problem ei lu mo, ch'ins sa buc cumprovar, che l'Engiadina aulta era habitada da quei temps.

Sche la hipotesa constat, che la successiun dils pievels sill'inscripziun reflecteschi la successiun ella campagna, e sche quella localisaziun dils 4 pievels constat era, sto il Grischun

esser vegnius conquistaus dil sid: Engiadin'aulta - Surmeir - Cuera - Bregenz fuss gie lu la successiun. Lu sa il Grischun denton esser vegnius conquistaus ni da Drusus ni da Tiberius; lezs ein i cun segirtad autras rutas cun lur armadas. Il Grischun stuess lu esser vegnius conquistaus d'in tribun subordinau cun ina truppa pli pintga, ch'ei denton documentada negliu. Gest in punct da partenza fetg segir per ina implicaziun dil Grischun ei quei pia buc, ed jeu stos dir, che jeu hai adina dubitau, ch'il Grischun seigi insumma staus pertuccaus quei onn da cumbats culs Romans sin basa da quei ch'ins saveva tochen avon in cert temps.

2002 han ils archeologs denton giu inaga Nadal e Pastgas enina, e quei lu aunc senza negin meret da lur vart. Ei dat ozildi detecturs da metal ch'indicheschon, sch'ei ha tocs da metal ella tiara. Ils detecturs normals ein buc gest fetg effizients; ina muneida anflan ei mo, sche ella ei buc pli che 15 cm ella tiara. Mo pli gronds ch'il toc da metal ei, e pli lunsch giuaden ch'ins sa fastisar el. Ils archeologs sezs van buc entuorn cun detecturs, mo ei dat amatur che fan da quellas caussas. Quei ei en principi illegal, mo ei dat duas treis personas el cantun Grischun ch'han ina lubientscha speciala per quei. In da quels amatur ha anflau cun siu detectur pigns tocs da plum empau sur Casti, che ni el ni il survetsch archeologic savevan propi, tgei che quei savess esser. Igl ei lu semussau per finir ch'ei setracta da tocs che vegnevan duvrai dad ina truppa speciala da l'armada romana sco ballas da trer cun ina funda ni ina "Schleuder", ina sort slingia da curom. Oriundamein duvra'ins crappa sco projectils, sco quei che David ha duvrau encunter Goliath. Il projectil han ils Romans sviluppu vinavon e fatg da quels da plum. A quels savev'ins dar sez la fuorma, aschia ch'ins veva adina la medema fuorma e peisa e cunquei la pusseivladad da trenar meglier da tucclar la noda. Ils plums veis vus sil maletg, e lezs ein vers. La schlingia per trer quels ei denton ina reconstrucziun.

Cun trenar vegnev'ins schon aschi lunsch ch'ins tuccava era enzatgei cun quellas, e cunzun sch'ins fireva biars plums enina sin ina gruppa, vev'ins bunas schanzas da tucclar in pulit diember da quella gruppa. Pli tard ha lu quei sondader aunc anflau auters tocs dad armas, buc mo da quellas da schuldada romana, mobein era dad armas pli primitivas, sco ina sort da halumbar, sco quei ch'ils indigens vevan probablamein, plinavon auters plums el contuorn da Cunter, gest da l'autra vart dil Crap Ses che separa Surses da Sutses. Igl ei pia schon ualti probabel ch'ei setracta da restonzas d'ina controversa denter schuldada romana ed indigens. Ina battaglia ei denton forsa schon detg memia bia; per saver tschintschar d'ina battaglia han ins lu tuttina anflau memia pauc restonzas dad armas.

L'armada romana era in'armada organisada fetg bein, bunamein birocratica. Aschia vegn p.ex. engravau la partizion militar ella tievlas ni els ziaghels che la schuldada duvrava per far lur camp, aschia ch'ils archeologs san praticamein adina dir, tgei truppa ch'ha baghegiu il camp. Culs plums da sittar cun schlingia, ch'ins stueva era cular specialmein, han ils Romans fatg il medem; els han culau en la numera dalla legiun, alla quala els s'udevan. Sin basa da quei san ins pia era indicar, tgei legiun ch'ha duvrau quels plums en quei liug. Ils plums anflai s'audan a buca meins che treis legiuns, la 3., la 10avla e la 12avla legiun. Ei vegn lu era schazegiau egl artechel ch'ils indigens hagien giu da batter encunter "mehrere tausend Legionäre". Effectivamein ha ina legiun da quei temps ca. 6'000 schuldai, e treis legiuns pia 18'000. Cun quei che quels cats ein da datar el temps d'Augustus tenor il survetsch archeologic, eis ei schon da supponer ch'els derivian dil temps dalla conquista da 15 a.Cr. Ei dat negina altra data el temps d'Augustus, nua ch'ei fuss stau necessari da tarmetter tonta schuldada tras il Grischun. Treis legiuns era da quei temps ca. 1/6avel da l'entira armada, ed in tal diember da schuldada fan ins buc ir senza raschun tras il Grischun. Ils archeologs schazegian ils indigens che vessan giu da cumbatter quella invasiun sin "bis zu 300 Einheimische". Gest cun bia indigens quentan ei pia buc, aunc sche quei ei mo quels che vegnevan en damonda da cumbatter.

Quei artechel ha lu effectivamein mess quei ch'ins supposeva tochen uss en tut in'autra glisch. Cun quei eis ei ton sco segir, ch'ei ha dau el Grischun inaga treis legiuns romanas a medem temps, e quei sa lu era historicamein strusch esser stau enzacu auter che duront la campagna dallas Alps. Denton han ins era anflau sil pass dil Set restonzas che stattan claramain en connex cun schuldada, p.ex. era plums da fierer. Las restonzas ch'ins ha anflau sil Set ein denton pli variadas che quellas ch'ins ha anflau giu entuorn il Crap Ses, p.ex. era fiars da fermar tendas, per tud. "Heringe", guottas da calziers ed era muneidas. Quei lai lu claramain supponer, che la schuldada hagi fatg leu in paus duront in cert temps. Tochen che tut igl uorden militar ei staus da Casaccia en Bergaglia tochen sisum il Set, savess ei schon esser iu in'uriala, aschia che quels ch'ei stai si leu igl emprem han stuiu spitgar in per dis, tochen tut ei stau siado. Igl ei era pusseivel, ch'ei han puspei stuiu turnar engiu e gidar da vegnir siado cugl uorden dalla legiun, aschia ch'igl ei lu logic, ch'els han fatg si leu in camp per in pèr dis. Il pass dil Set ei ina via in pulit tec pli cuorta da Chiavenna a Surmir ch'il pass dil Gelgia, nua ch'ins sto ir igl emprem sur il Malögia per saver ir suenter sul Gelgia. Persuenter ei il Gelgia per dabia buc aschi teiss e va era buc aschi ault si sco il Set. Effectivamein ei la rauba vegnida manada pli tard sur il Gelgia atras il Grischun, ferton ch'ins duvrava il Set mo per ir a pei ni lu cunargas che persunas purtavan dil sid al nord.

La strategia dils Romans para pia effectivamein dad esser stada aschia sco quei ch'ella ei descretta el comic *Historia dils Romontschs*: Drusus da Trient si encunter Innsbruck, Tiberius da Lyon tras l'Helvetia a Bregenz, e Curius tras il Grischun. Mo dil Curius san ins secapescha nuot. Il num dat ei schon 300 a.C., mo dil temps d'Augustus ei negin Curius enconuschents. Il Curius ha schon plitost d'engraziar siu num a Chur, Cuera. Mo tscheu e leu survegnan ils scripturs raschun cun lur fantasias.

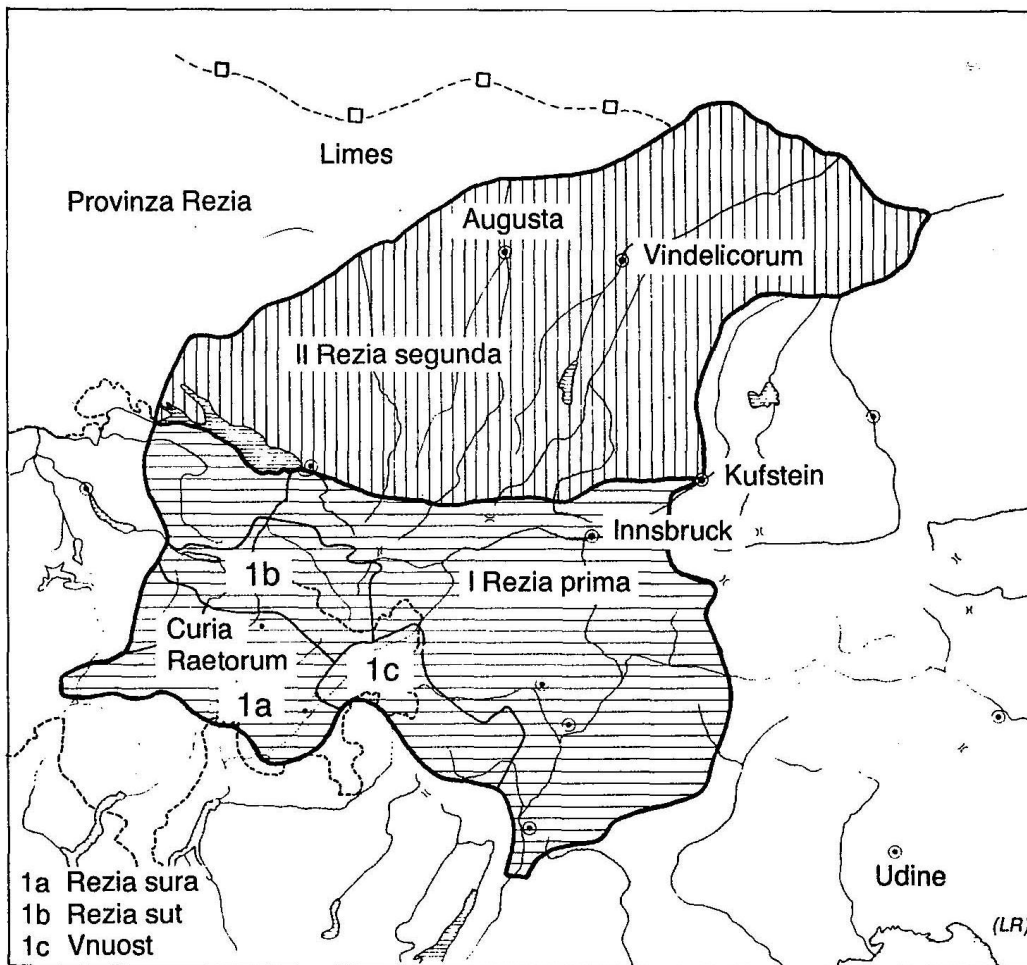
Tgei consequenzas che quei marsch da treis legiuns ha giu pils habitonts dil Grischun da quei temps, selai secapescha buc dir senz'auter. Il pli probabel ei denton, che quei tribun ei ius cun sia truppa aschi spert sco pusseivel tras il Grischun, per vegnir ad uras giu sper il lag da Constanza e seunir puspei cullas armadas da Drusus e Tiberius. El vegn pia pli probabel a ver battiu mo cun quels ch'ei gest vegni enta peis ad el e vegn en scadin cass a ver schau en ruaus las vals lateralas. Glied vegn el segir a ver entupau si Surses, sche quels ein stai tups avunda da buc scappar ad uras, e lu aunc a Cuera, mo biars era ei era buc leu, silmeins tenor las perscrutaziuns archeologicas da tochen da cheu. Ils archeologs supponan, che Cuera seigi gnanc vegnius occupaus permanentamein dils Romans durant ils emprems onns dil domini roman. Quei lai puspei supponer, ch'ei era leu en scadin cass buc tonta glied che quei vess saviu daventar in prighel per la segirtad dalla ruta da transit. Aschi lunsch sco ch'ins vesa oz, ha il territori Grischun buc pitiu la massa sut quella midada d'imperi. Ils biars Grischuns da lu han probablamein gnanc viu Romans quei onn buc, auter che quels alla ruta dil Set. Grondas battagliais e devastaziuns ha ei segir buc dau el Grischun; per gliez veva il Grischun memia pauca glied e memia paucs baghetgs. Ei sa pia silpli esser, ch'ina gruppa indigena ni l'autra ha buc capiu la situaziun baul avunda ed ei perquei forsa stada entapeis als Romans, mo la differenza da forzas ei segir era spert vegnida clara a quels. Ch'ills Romans han devastau in liug ni l'auter ch'era sin quella ruta, ei denton schon probabel.

Quei ch'ins saveva dil decuors da quella campagna ei tschentau ensemen en in artechel da REGULA FREI-STOLBA cul tetel *Die Räter in den antiken Quellen*. Igl artechel ei cumpariu en ina publicaziun dil Museum retic cul tetel: *Das Räterproblem in geschichtlicher, sprachlicher und archäologischer Sicht*, p.6-21, e quella ei indicada sil fegl 2. Egl artechel dalla Frei-Stolba ein era ils problems da l'inscripziun sil 'Tropaeum Alpium' a La Turbie tractai. Ina nova versiun meins explicita anfl'ins en *Die Räter / I Raeti*, p.657-671, era citau sil fegl 2. Davart ils cats al Crap Ses e sin il Septimer rapporta JÜRIG RAGETH adina puspei, en moda empau pli populara e cun biaras fotografias p.ex. en in artechel cul tetel *Schleuderbleie, Pilumspitzen und Hellebardenäxte* ella Terra Grischuna 6/2011, 18-21. Pli scientific p.ex. JÜRIG RAGETH, *Zeugnisse des Alpenfeldzuges des Kaisers Augustus von 15. v.Chr. aus dem bündnerischen Oberhalbstein*, helvetia archaeologica 148 – 37 (2006), Nr. 148, 118-134.

Era sch'ins enconuscha buc tut ils detagls da quella campagna, san ins tuttina dir cun segirtad, ch'ella ei stada in success cumplein. Il territori suttamess a caschun da quella campagna veis vus sin la carta che suonda. El decuors dalla campagna ei quei entir territori schraffau vegnius conquistaus dils Romans. Entschiet giudem dretg ei quei inaga la val digl Etsch/Adige naven da Trient siado, pia cun Balsaun/Bozen, Meraun ed il rest dallas Dolomitas ladinias, inclusiv la Val Vnuost. Lu siado sur il Brenner ni il Pass dil Reschen ad Innsbruck e da leu vinavon suenter igl En a Kufstein tochen Passau, nua ch'igl En sbucca el Danubi/Donau, il cantun sissum il pli a dretg. Naven da leu suondan ils confins lu il Danubi, van pia

sur Regensburg ad Ingolstadt, ca. sur il num Augusta. Il liug ch'ei indicaus sut ha num Augusta Vindelicorum, ozildi Augsburg. Quels dus nums s'udessan pia ensemen. Il liug ch'ei indicaus per Vindelicorum ei ca. Landshut, in toc sur Minca, omidus fundaziuns bia pli tardivas, sco gia lur nums demuossan. Lu van ils cunfins vinavon ad Ulm, aschi ca. tochen Sigmaringen e vegnan lu leu en ina ligia giu tiel lag da Constanza. Quei territori cumpegia pia la gronda part dalla Baviera e dalla Suevia/Schwaben. Egl ost dalla Svizra cumpegia il territori ils cantuns S.Gagl, Appenzell, Glaruna e Grischun da pli tard, denton era da l'autra vart dil Rein Lichtenstein, Vorarlberg e Tirol.

Rezia prima e Rezia secunda

DEPLAZES, *Funtaunas I,15*

Suenter quella campagna han ils Romans giu negins problems militarics pli culs Rets. Per quei aud'ins lu era praticamein nuot da lezs pli. Il historicher grec Strabo finescha sias indicaziuns davart la campagna dallas Alps, screttas 19 s.C., cun la constataziun: "Dapi lu pagan els (numnadamein ils pievels dallas Alps) gia 33 onns en tutta quietezia lur tribut", pia la taglia. Ils Rets han segir era stuiu furnir truppas auxiliaras als Romans, sco tut ils pievels suttamess dils Romans. Da l'autra vart paran ils Romans buc da ver occupau en massas il territori dallas Alps. Cun ina occupaaziun pli spessa eis ei sulettamein da quintar als cunfins dil nord dalla Rezia, pia si sper il Danubi, ina sort da guardiacunfins. Mo era leu ei ina gronda part dalla truppa romana puspei vegnida retratga 9 s.C., e la defensiun dils cunfins ei vegnida surschada alla milissa indigena. El Grischun han ins insumma aunc buc saviu cumprovar

in camp da truppas romanas tochen oz, quei ch'ins sa schiglioc relativamein bein, perquei che las tievlas che vegnan duvradas en quels camps portan per ordinari l'incorporaziun militar, p.ex. 1/91 ni aschia enzatgei.

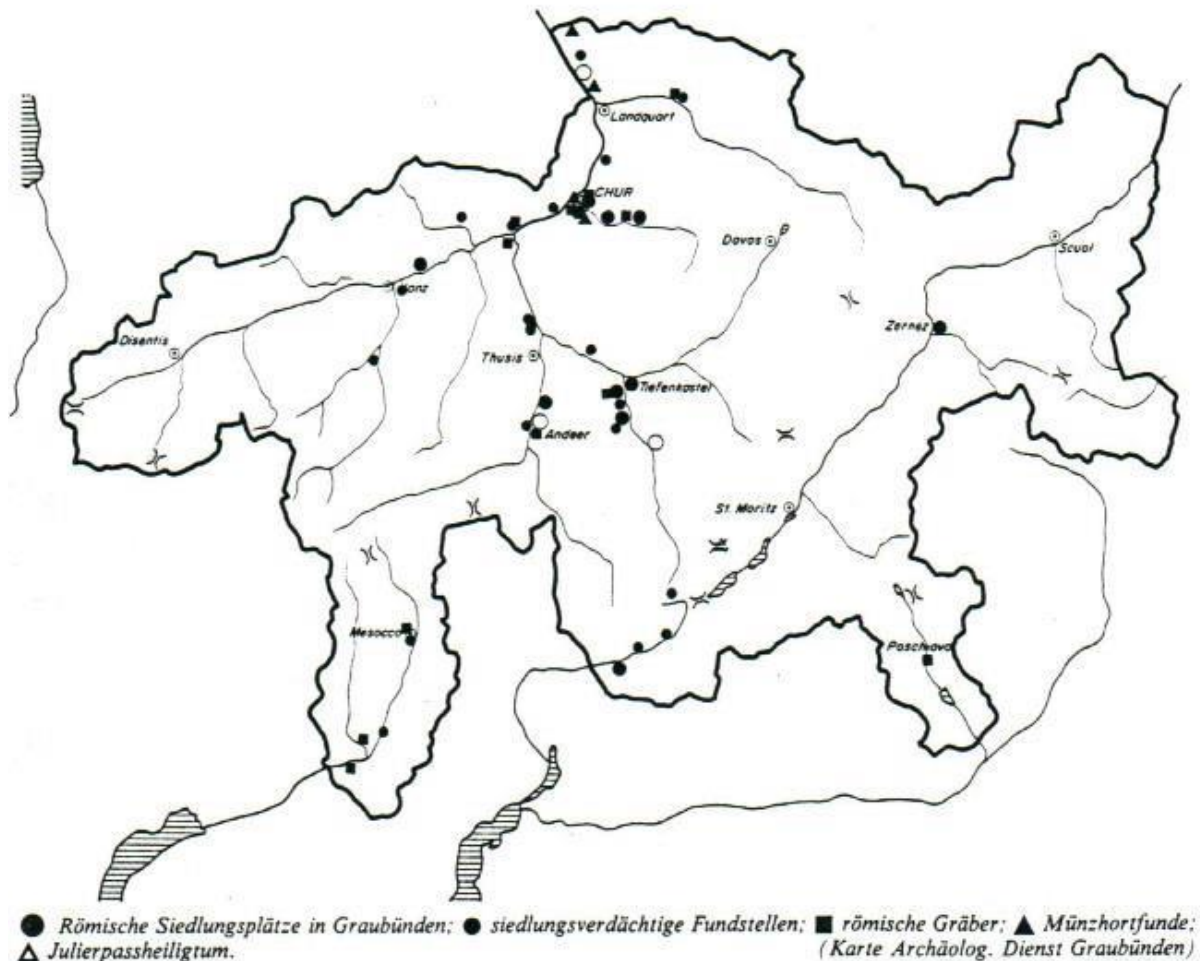
Il territori conquistau ei daventaus igl emprem in district militar cun ina administraziun militar. A quei district apparteneva a l'entschatta era aunc il Valleis, ch'ei gia buc risguardaus pli silla carta. Ch'il Valleis ei vegnius incorporaus en quei district militar ed a l'entschatta era aunc ella provinzia Rezia schai probablamein vi dil fatg, ch'ils Romans vevan ina fallida idea dils cunfins denter il Grischun ed il Valleis. Ei vevan buc idea, cons kilometers ch'ei seigi denter Rehanau e Brig e sutschazegiavan enormamein quei tschancun. Quella incorporaziun ei lu vegnida currigida pli tard. Cu quei ei stau il cass, san ins denton buc. En scadin cass ha il Valleis survegniu gia entuorn 35 s.Cr. dretgs specials. Quei vul bein buc dir, ch'el seigi era vegnius separaus gia cun quella caschun administrativamein dalla Rezia, mo en scadin cass ha sia historia priu naven da lu in auter decuors che quella dalla Rezia. Entuorn 50 s.C. ei il district militar daventaus la provinzia romana Rezia ed ha lu survegniu ina administraziun civila. La capitala dil district militar e dalla provinzia Rezia ei il marcau Augusta Vindelicorum daventaus, ozildi 'Augsburg'. Per temps ein ils cunfins era aunc i sur il Danubi ora tochen tier il schinumnu Limes, il plaid latin per 'cunfin', mo buc fetg ditg.

Davart l'istoria dalla provinzia Rezia duront quei temps anfl'ins il necessari tier FELIX STÄHELIN, *Die Schweiz in römischer Zeit*, ³1948, p.107-114 e p.158-166. La separaziun en ina Raetia prima ed ina Raetia secunda, ch'ei gia indicada silla carta, ei succedida pér el quart tschentaner; aschi lunsch essen nus aunc buc.

Era ina immigraziun civila romana para ei buc da ver dau igl emprem temps suenter la campagna dallas Alps. A Cuera han ins anflau ina ni l'autra caussa romana che datescha aunc d'avon Cristus, mo ils archeologs ston conceder sez - jeu translateschel: „Tut priu ei quei denton aschi pauc, ch'ins sa strusch tschintschar d'ina colonisaziun directamein suenter la campagna dallas Alps da 15 a.C.“. Aschia enzatgei concedan ils archeologs buc bugen. Era da l'emprema mesadad digl emprem tschentaner s.C. han ins buc anflau la massa el Grischun. Pér dalla secunda mesadad digl 1. tschentaner s.C. dateschan lu las empremas casas-crap romanas da Cuera, pia suenter 50 s.C. e 65 onns suenter la conquista. Igl ei lu era significativ che ni l'*Istorgia grischuna* ni il *Handbuch der Bündnergeschichte* en treis toms dattan ina carta dalla repartiziun dils cats romants, quei ch'ei fan pruamein per il temps da bronz ed il temps da fier. La carta che suonda deriva d'in carnet dalla *Terra Grischuna* digl uost 1985, in carnet dedicaus als 'Romans el Grischun', 2000 resp. 1999 onns suenter la campagna dallas Alps. Igl ei atgnamein da smarvegliar, con pauc roman ch'ei vegniu anflau tochen oz el Grischun e con limitadas che las regiuns dils cats romans ein. Era quella carta cumpeggia gie tuttina puspei ils cats da bunamein 600 onns, e tuttina vegn ei buc ensemen la massa. Ina colonisaziun empau pli spessa dat ei mo a Cuera ed el Scanvetg el contuorn da Cuera, e lu aunc el Surmeir tochen Casti. Plinavon ein culegnas aunc cumprovadas en Bergaglia ed el contuorn dad Andeer, Cazis e Rehanau, tut u sper la via dil Gelgia ni sper quella dil Spligia ni sper domisduas. **Culegnas** romanas pli lunsch naven da quellas rutas dat ei mo ina a Zernez e l'autra a Sagogn, domisduas pér dil 3. tsch. s.C., pia relativamein tard. Quella da Zernez datescha da l'entschatta dil 3. tschentaner, ei denton forsa vegnida colonisada si dalla Val Vnuost. Quella da Sagogn datescha dalla fin dil 3.tsch., ei pia aunc pli tardiva. En

scadin cass eis ei buc da quintar cun ina colonisaziun pli gronda tras ils Romans duront igl entir temps da l'occupaziun romana.

Römische Fundstellen in Graubünden

Terra Grischuna, Separatdruck August 1985, S.2

Sin basa dallas indicaziuns dils historichers e dallas excavaziuns archeologicas eis ei pia da supponer, che la romanisaziun dalla populaziun seigi ida fetg plaun. Igl emprem ha quella probablamein in summa mo tangau ils loghens allas rutas da transit: il Gelgia, che vegn lu preferius pli tard al Set, lu denton era il Spligia che vegn giu encunter Andeer, e secapescha Cuera, nua che quell'as vias vegnan ensemen. Quei muossa la carta da derasaziun dils cats romans el Grischun.

Lu mein nus puspei tiel lungatg: tgei consequenzas savess quella colonisaziun ver giu silla situaziun linguistica dil Grischun. Sin basa da quei ch'ins sa davart la colonisaziun dils Romans el territori grischun eis ei da supponer, che la midada da lungatg dils lungatgs indigens al latin astgass esser ida relativamein plaun. Sco facturs da romanisaziun vegnan in emprem temps praticamein mo il survetsch militar ella armada romana e relaziuns commercialas en damonda; cun ina populaziun romana el Grischun ei gie buc da quintar igl emprem temps. Vitier vegn lu tec a tec probablamein aunc l'administraziun romana sco factur da

romanisaziun; ils cuitgs ni presidents da vischnaunca p.ex. vegnan cul temps a ver stuiu empender empau latin per saver tschintschar cun l'administraziun romana. Indicaziuns davart la miada da lungatg han ins secapescha neginas; ils Latins vevan negin interess pils lungatgs indigens, ch'eran per els aschia ni aschia lungatgs barbars. La solia indicaziun ch'ins sa trer a néz ei ina notizia dil historicher **Arrian** (100-170 s.C.), scretta entuorn 150 s.C., che la schuldada da quei territori dallas Alps tschintschavi aunc ret in cun l'auter da quei temps. Tgei lungatg ch'Arrian designescha cun 'ret', ei lu meins clar. Probablamein saveva el buc distinguer denter celt e ret; ei savess pia era esser stau celt. Era dil Grischun drova quella schuldada ch'el ha udiu a tschintschar ret buc dispet esser vegnida; il territori dalla provinzia Rezia ei gie relativamein vasts. Mo en scadin cass resorta da quella indicaziun, ch'ei deva aunc schuldada ord quella provinzia che tschintschava **buc latin** denter els, ch'ei deva pia aunc lungatgs indigens ch'eran semanteni da quei temps. La romanisaziun definitiva da quei territori sto pia esser succedida suenter 150 s.C. Igl εμπrem ein segir ils loghens sillas rutas da transit vegni romanisai, ferton ch'ils lungatgs oriunds han probablamein saviu semantener ualti ditg ellas valladas lontanias dallas vias da transit. Ei vegn buc ad esser iu bia auter culla romanisaziun che quei ch'igl ei iu e va actualmeins culla germanisaziun. Enta Schons ein p.ex. Andeer e Zillis, ils dus loghens sper la via da transit, schon predominantamein tudestgs, ferton che pli lunsch ch'ins va **naven** dalla via da transit dalla muntogna da Schons siado e pli romontschs ch'ils vitgs ein. Igl ei tgunsch pusseivel, anzi schizun probabel, ch'ils loghens pli giud via han manteniur lur lungatg oriund celt tochen alla fin dalla perioda romana, 395 s.Cr., cu ch'ei ha probablamein dau ina nova unda da romanisaziun entras habitonts dalla Rezia secunda ch'ei secasai ella Rezia prima cun quella caschun, mo tier gliez lu pli tard.

Mo era dil svilup dil latin en quei territori san ins buc dapli che da quel dils lungatgs indigens en quei territori. Las pèr inscripziuns latinas da quei temps el Grischun dattan negins indezis davart la situaziun linguistica efectiva el territori grischun da quei temps, perquei ch'ellas ein screttas el latin da standard. Las biaras da quellas savessen star x-enzanua egl imperi roman, era a Roma sez. Perquei hai jeu priu sco exempel mo las duas inscripziuns las pli renomadas dil temps denter la conquista e 400 s.C. L'emprema secloma

**L·CA[esari·Augusti·f]
PRIN[cipi·iuventutis]**

Semanteniur ei mo in fragment cun 7 bustabs sin duas lingias. sco ch'ins vesa silla fotografia p.34; il rest ei iu a piarder. Igl ei denton l'entschatta da l'inscripziun, quei che facilitescha empau la caussa. Da leger ei ella emprema lingia L·CA; denter igl L ed il CA che suonda stat ina sort punct amiez la lingia. Ella secunda lingia stat PRIN. Semanteniur ei pia mo quei ch'ei scret cun bustabs gronds, mo quei tonscha als epigrafichers per cumpletar l'entira inscripziun, perquei che quellas inscripziuns ein fetg stereotipas. L'inscripziun ei da leger: *Lūciō Caesarī Augustī filiō, p̄ncipī iuventūtis*, e vul dir "A Lucius Caesar, il fegl d'Augustus, il menader dalla giuventetgna". Lucius Caesar era in beadi dad Augustus, ch'el veva denton adoptau sco agen fegl. El era daventaus 'p̄ncip̄s iuventūtis' igl onn 3 a.C. ed ei morts igl onn 2.s.C. cun mo 19 onns. L'inscripziun sto pia esser vegnida fatga denter 3 a.C. e 2 s.C. Ella ei in import, sco ch'ins vesa gia vi dil crap da marmel, e dat uss veramein negin sclariment sur dalla situaziun linguistica a Cuera da quei temps. Igl ei era pusseivel, ch'ella ei restada mo casualmeins a Cuera e vess atgnameins giu dad ir ad Augsburg, la capitala dalla

Rezia. Forsa han ins intervegnu duront il transport, che Lucius Caesar era morts, aschia ch'ins ha schau l'inscripziun a Cuera, e fors eis ella era vegnida rutta leu da bi da bugen, perquei ch'ella veva gie negina funcziun pli suenter la mort da Lucius Caesar. Igl ei bein la pli veglia inscripziun latina anflada el territori grischun, mo ch'ella gida buc la massa per eruir il status dil latin a Cuera da quei temps. Quella inscripziun ha lu era surviu sco sujet principal dalla marca da 50 raps cumparida 1985 a caschun dil giubileum 2000 onns Retoromania, e da quella hai jeu aunc ina carta, nua ch'ins vesa fetg bein l'inscripziun.

Reproduktion: Philatelistischer Verein Rätia, Chur